

Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007

Kapitel: Övergrepp i rättssak

Hela publikationen finns att beställa eller ladda ner på www.bra.se/go/297

ÖVERGREPP I RÄTTSSAK

Linda Weding

Inledning

En grundval för rättsordningen är att vittnen och målsägande fritt och sanningsenligt kan lämna uppgifter till rättsväsendet. Brottsoffer och vittnen riskerar emellertid att utsättas för påtryckningar av personer som har ett intresse av att brottet inte kommer till rättsväsendets kännedom eller att den som anklagats frias från brott. Om det framstår som lönsamt att systematiskt hindra rättssystemet kan möjligheterna att lagföra allvarlig brottslighet försvåras avsevärt (prop. 1996/97:135). För att undvika detta måste de som medverkar i en rättsprocess skyddas mot olika former av påtryckningar. Bestämmelserna om övergrepp i rättssak, som återfinns i 17 kap. 10 § i brottsbalken, är ett betydelsefullt uttryck för detta skydd.

Syftet med föreliggande kapitel är att ge en beskrivning av vad som karaktäriserar den anmälda och lagförda brottsligheten för övergrepp i rättssak. Har den anmälda brottsligheten förändrats över tid och i så fall på vilket sätt? Sammanfaller anmälningsstatistiken med den ökning som skett i antal lagföringar? Statistiken kan i viss mån beskriva brottsutvecklingen, men är bristfällig när det gäller fördjupad kunskap om brottet. Därför ingår i kapitlet även en fördjupad beskrivning av övergrepp i rättssak. Detta kvalitativa avsnitt kan ge en bild av brottets struktur och besvara frågor om gärningspersonerna: vilka motiv de haft, i vilka situationer brottet skett och på vilket sätt. Likaså ska brottsoffren diskuteras: vilka som utsatts och vilka konsekvenserna av övergrepp i rättssak blir. Denna fördjupade del är kapitlets huvudfokus.

Fördjupningsavsnittet baseras främst på en studie av ett förundersökningsmaterial, som är en del av en mer omfattande undersökning som gjorts om otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen (Brå 2008). I den studien gjordes även intervjuer med brottsoffer och vittnen som utsatts för otillåten påverkan samt med myndighetspersoner och personer från den ideella sektorn vilka möter personer som varit utsatta för otillåten påverkan. Studien fångade därför upp även sådana fall som inte anmälts. Paralleller kommer att dras till denna tidigare studie, bland annat då det finns vissa väsentliga skillnader mellan brottet övergrepp i rättssak och det vidare begreppet otillåten påverkan.¹³⁶

¹³⁶ Begreppet beskrivs mer ingående i avsnittet *Svårdefinierat begrepp* nedan.

Allra först följer en introduktion av brottet och en kort beskrivning av de straffskärpningar som ägt rum. Därefter följer en diskussion kring de särskilda omständigheter som rör den dolda brottsligheten vid denna typ av brott. Sedan presenteras utvecklingen enligt kriminalstatistiken och efter det följer fördjupningsavsnittet. Kapitlet avslutas med brottsförebyggande åtgärdsförslag.

Svårdefinierat begrepp

I lagtexten definieras övergrepp i rättssak på följande sätt (Brb 17:10):

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd, döms för övergrepp i rättssak, till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma ska gälla, om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst två år och högst åtta år.

Handlingar som samlas i det juridiska begreppet »övergrepp i rättssak« syftar med andra ord till att påverka rättsprocessen, genom våld eller hot om våld, inklusive subtila hot, men även genom andra gärningar som medför lidande eller skada.¹³⁷ Övergrepp i rättssak förutsätter alltså ett *grundbrott* (ungefär som häleri förutsätter ett förbrott) och det är rättsväsendets hantering av detta grundbrott som övergrepp i rättssak syftar till att påverka, genom att utöva inflytande på målsägande och vittnen. Övergrepp i rättssak kan ske i samband med grundbrottet, för att förhindra att en anmälan görs, eller i ett senare skede, som en konsekvens av en anmälan eller ett vittnesmål. Brottet kan även äga rum i samband med rättegång eller långt senare, efter det att gärningspersonen avtjänat en straffpåföljd.

Exemplen nedan är tagna ur domar och förundersökningsprotokoll för övergrepp i rättssak och illustrerar hur hoten kan ske antingen uttryckligen eller mer underförstått, bland annat beroende på i vilket sammanhang de uttalas.

¹³⁷ Att betala ersättning till ett vittne för att denna person inte ska vittna, klassas inte som övergrepp i rättssak (Holmqvist m.fl. 2007). Handlingen räknas i stället som bestickning.

En kort stund efter en misshandel kommer gärningspersonen tillbaka till den plats där det skadade offret befinner sig och säger »om ni polisanmäler detta, kommer det bara bli ännu värre! Du kommer att dö då.«

Efter år av misshandel och kränkningar hotar en man sin sambo genom att säga »om jag åker dit, kommer jag se till att du inte har någon framtid, du kommer inte att kunna bo kvar här i staden« samt att hon ska »få ta konsekvenserna« av sin anmälan.

Inne i rättegångssalen kommer en man, som är vän med gärningspersonen i grundbrottet, fram till en person som just vittnat och säger »du förstår inte vad du gett dig in på din hora«.

Från fängelset skickar en man ett vykort med texten »Tjena din jävla golvbög Ny månad, ny ränta!« Bredvid texten hade mannen ritat en streckgubbe hängandes i en galge.

Brå har tidigare studerat otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen (Brå 2008). Begreppet otillåten påverkan innefattar allvarliga trakasserier, hot, våld, skadegörelse och korruption där gärningspersonens syfte är att påverka en persons agerande till egen fördel (jfr Brå 2005). Otillåten påverkan och övergrepp i rättsak har således samma syfte, men otillåten påverkan är ett bredare begrepp som även inkluderar icke straffbara påverkansformer som exempelvis kartläggning av personer.

Skärpt syn på brottet

Straffet för övergrepp i rättsak har diskuterats och skärpts vid ett flertal tillfällen. År 1982 infördes grovt brott i straffskalan för övergrepp i rättsak. Bakgrunden var att tilltalade och vittnen i bland annat narkotikamål uppfattades ha blivit mer ovilliga att tala fritt av rädsla för olagliga efterspel. Under 1990-talet skärptes straffskalorna ytterligare. De tidigare straffskalorna ansågs inte i tillräcklig grad uttrycka hur allvarligt samhället såg på dessa brott. »Uppkomsten av grupper som öppet ställer sig utanför lagen och som inte gör någon hemlighet av att de negligerar den offentliga rättsordningen kan inte accepteras«, argumenterade man från politiskt håll (prop. 1996/97:135, s. 9). År 2002 höjdes straffskalorna ytterligare. Det tidigare straffet böter eller fängelse i högst två år ändrades nu till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. För grovt brott höjdes straffet från fängelse lägst ett och högst sex år till fängelse lägst två och högst åtta år (prop. 2001/02:59). Straffet anpassades därmed till vad som gällde för mened (Holmqvist m.fl. 2007).

Dold brottslighet

Det finns en rad faktorer som gör att brottet övergrepp i rättsak inte kommer till myndigheternas kännedom och följaktligen inte heller registreras i kriminalstatistiken. Det är dels omständigheter som gör att brottet inte anmäls till polisen, dels förhållanden som innebär att de brott som trots allt anmäls inte rubriceras som övergrepp i rättsak.

Anmälningsbenägenhet

För vissa brottstyper kan uppmärksamhet i media och av politiker leda till att anmälningsbenägenheten ökar. Så också för övergrepp i rättsak. Samtidigt kan större fokus på att vittnen och brottsoffer utsätts för påverkansförsök få motsatt effekt. Detta eftersom rykten om att det är farligt att vittna eller anmäla brott kan förstärka rädslan hos dem som utsatts för övergrepp i rättsak.¹³⁸

För att ett brott som övergrepp i rättsak ska komma till rättsväsendets kännedom, behövs på sätt och vis en *dubbel* anmälan av brott. En utgångspunkt för övergrepp i rättsak är att det finns ett grundbrott som offret för övergrepp i rättsak har en koppling till. Den som har utsatts för övergrepp i rättsak kan vara offer även för grundbrottet, anhörig till offret eller vara vittne till grundbrottet. En förutsättning för att en handling ska rubriceras som övergrepp i rättsak är därför att rättsväsendet får kännedom om grundbrottet. Taget ur sitt sammanhang kan handlingen annars betraktas som ett annat brott, exempelvis olaga hot eller misshandel.

Sannolikheten torde vara större att offret eller vittnet anmäler övergrepp i rättsak om en anmälan om grundbrottet görs. En stor andel av övergrepp i rättsak begås i samband med relationsvåld, en brottslighet för vilken anmälningsbenägenheten kan ha ökat (prop. 2002/03:70; se även avsnittet *Misshandel mot kvinnor*). Likaså står brottsaktiva ungdomar för en betydande del av de övergrepp i rättsak som lagförs. I dag finns tecken på en förändrad syn på ungdomars brott och en minskad tolerans mot våld. Skolor rapporterar våldsbrott i högre grad (Estrada 2007) och ungdomsvåld uppmärksammas i större utsträckning av rättsväsendet (Granath 2007; se även avsnittet *Ungdomsbrottslighet*). Sammantaget kan detta i sin tur bidra till att öka anmälningsbenägenheten även för övergrepp i rättsak.

Inom kriminella ungdomsgrupper råder ofta normen att brott inte anmäls till polisen (Fondén 2007). Å ena sida kan detta tala för ett stort mörkertal avseende övergrepp i rättsak i denna grupp. Å andra sidan kan en underförstådd praxis att inte »gola« innebära att övergrepp i

¹³⁸ Det kan även leda till självzensur hos dem som *inte* utsatts för påverkansförsök men som på grund av rädsla drar sig för att anmäla eller vittna om brott.

rättssak inte »behöver« begås. Därför kan det snarare röra sig om en form av självzensur, det vill säga en rädsla att anmäla brott trots att inga uttryckliga påtryckningar skett (Brå 2008). Det motsvarande gäller även inom andra grupperingar, som organiserad brottslighet, och inom relationsvåld (Brå 2008).

Generellt minskar anmälningsbenägenheten när gärningspersonen är känd för den som utsatts för brott (Brå 2006). Ofta finns det någon form av relation mellan gärningsperson och offer vid övergrepp i rättssak (se fördjupningsavsnittet nedan). Sammanfattningsvis torde brottet övergrepp i rättssak ha ett stort mörkertal och brottet kommer därför i många fall inte till rättsväsendets kännedom (SOU 2000:88, SOU 1998:40). Det finns dock, som beskrivits ovan, skäl som talar för att benägenheten att anmäla övergrepp i rättssak kan ha ökat.

Konkurrerande brott

Övergrepp i rättssak är ett komplicerat brott i den bemärkelsen att handlingen kan ge sken av att vara ett annat brott, om kontexten inte är känd. I de fall övergrepp i rättssak sker i form av olaga hot eller misshandel klassas brottet juridiskt som övergrepp i rättssak.¹³⁹

I anmälningsstatistiken redovisas dock brottet som det uppfattades vid anmälningstillfället. Trots att definitionen för övergrepp i rättssak är tydlig, tycks gränsen mellan olaga hot och övergrepp i rättssak ibland vara fin. Det kan vara svårt för den som tar emot en anmälan att avgöra om det rör sig om olaga hot eller övergrepp i rättssak. Identiska hot kan förmedlas, men det är sammanhanget som påverkar brottsrubriceringen. Även offret kan sakna kunskap om att det finns ett brott som heter övergrepp i rättssak och därför enbart anmäla att ett olaga hot eller en misshandel ägt rum.

Allt detta har inverkan på anmälningsstatistiken, eftersom vissa fall av övergrepp i rättssak felaktigt registreras som olaga hot eller misshandel vid anmälningstillfället. Studien av domar och förundersökningsprotokoll visar att övergrepp i rättssak ibland initialt rubriceras som olaga hot i polisrapporten. Även lagföringsstatistiken kan påverkas av liknande problem i brottsrubriceringen. Några av dem som var dömda för övergrepp i rättssak hade dömts för liknande gärningar tidigare, men brottet hade då rubricerats som olaga hot.¹⁴⁰

¹³⁹ Har brottet däremot skett genom en *grov* misshandel, ett brott som har högre straffvärde än övergrepp i rättssak, kan gärningspersonen dömas för de båda brotten i konkurrens (Holmqvist m.fl. 2007).

¹⁴⁰ Gärningarna som rubricerats som olaga hot var mycket snarlika och hade skett i näst intill identiska sammanhang som de hot som rubricerats som övergrepp i rättssak.

DIFFUS GRÄNS MELLAN GRUNDBROTT OCH ÖVERGREPP I RÄTTSSAK
Såväl offer som anmälningsmottagare har ibland också svårt att bedöma vad som är grundbrott och vad som är övergrepp i rättssak, vilket komplicerar brottsrubriceringen. De båda brotten kan nämligen överlappa varandra eftersom övergrepp i rättssak kan ha skett kontinuerligt under en längre tid, i samband med att andra brott upprepats. Exemplet nedan beskriver ett fall där gärningspersonen dömts för både övergrepp i rättssak och grov kvinnofridskränkning.

En man dömdes för övergrepp i rättssak mot sin fru vid fem tillfällen. Mannen dömdes även för grov kvinnofridskränkning genom våld, hot och förolämpningar. Efter att kvinnan anmält mannen och kompletterande polisförhör hållits med dem båda, försökte mannen var och varannan dag få henne att ta tillbaka anmälan genom att hota henne till livet. Han hotade även att ta deras barn ifrån henne. Kvinnan uppgav att när hon tidigare anmält sin man för misshandel, hade han förvånad kommit hem från ett förhör och sagt »du backade inte?«. Han hade förväntat sig att hon skulle ta tillbaka sin anmälan, vilken hon inte gjort.

I en situation som denna är det möjligt att enbart grundbrottet registreras när en anmälan väl görs. I de studerade förundersökningarna fanns exempel på hur övergreppet i rättssak hade ägt rum i omedelbar anslutning till grundbrottet, men att enbart grundbrottet anmälts. En tilläggsanmälan om övergrepp i rättssak hade gjorts i ett senare skede, i vissa fall i samband med förhör.

Utveckling och struktur enligt kriminalstatistiken

Anmälda fall

Övergrepp i rättssak finns inte särredovisad i den officiella statistiken över anmälda brott, utan redovisas under en kategori för »övriga brott mot 17 kapitlet i brottsbalken« (brottskod 1707).¹⁴¹ Därför har tidigare studier om anmälda övergrepp i rättssak saknats. Det har dock kunnat konstateras att kategorin som helhet ökat, och då brottet övergrepp i rättssak är den dominerande brottskategorin i gruppen har det antagits att ökningen till stor del förklaras av en motsvarande ökning av denna brottslighet.

¹⁴¹ I denna kategori (brottskod 1707) ingår även brotten bestickning; otillbörligt verkande vid röstning, tagande av otillbörlig belöning vid röstning; brott mot rösthemlighet; skyddande av brottsling; främjande av flykt; överträdelse av myndighets bud; hindrande av förrättning samt föregivande av allmän ställning.

För att närmare undersöka i vilken utsträckning ökningen avser brottet övergrepp i rättssak har en specialstudie av anmälningar rörande brottskod 1707 gjorts.¹⁴² Studien omfattar samtliga anmälningar med denna brottskod som skrivits in i polisens databas RAR (rationell anmälansrutin) under perioden 1999–2006.¹⁴³ Anmälningar om övergrepp i rättssak identifierades på polismyndigheterna genom sökningar på den registrerade brottsrubriceringen. Sökningarna gjordes med hjälp av olika stavningskombinationer av begreppet »övergrepp i rättssak« som tagits fram av Brå för detta ändamål. På Brå gjordes en motsvarande sökning i fritexterna på anmälningar avseende år 2006. Ett urval av de anmälningar som gav träff på övergrepp i rättssak utgjorde därefter underlag för inkodning av vissa omständigheter vid brottet, som formen på övergrepp i rättssak, antal offer och offrens kön.¹⁴⁴ Utiifrån anmälningarnas diarienummer gjordes också en sökning i Brå:s misstankeregister. På så sätt kunde information om kön och ålder vid brottstillfället inhämtas om personer misstänkta för övergrepp i rättssak.

Resultatet av denna genomgång är att anmälningarna om övergrepp i rättssak ökat. Mellan åren 1999 och 2006 ökade antalet anmälningar om övergrepp i rättssak från drygt 2 400 till drygt 4 100, vilket visas i figur 1, sidan 402.¹⁴⁵ Detta motsvarar en ökning med drygt 70 procent på sju år. Huruvida ökningen av antalet fall speglar en reell ökning eller beror på en ökad benägenhet att anmäla brottet är dock svårt att avgöra. Som diskuterats tidigare finns en rad faktorer som kan påverka anmälningstatistiken.

Andelen anmälda fall som avsett övergrepp i rättssak av samtliga brott i kategorin övrigt har varit relativt konstant under undersökningsperioden. Ett rimligt antagande är att övergrepp i rättssak även tidigare år svarat för en motsvarande andel av brottskategorin övriga brott mot 17 kapitlet.

De fall av övergrepp i rättssak som beskrevs i anmälningstatistiken hade huvudsakligen begåtts genom hot. Att övergrepp i rättssak skett genom våld var mindre vanligt och andelen våldsfall har dessutom

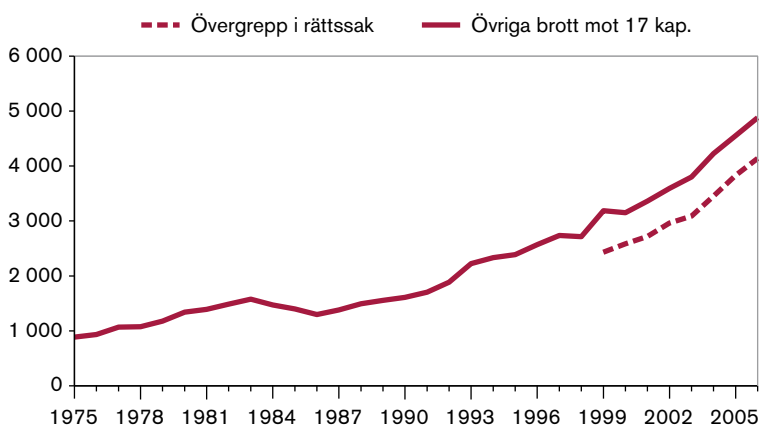
¹⁴² Stort tack till statistikern Benny Lindroos och kodaren Kristina Sigge för hjälpen med detta.

¹⁴³ Eftersom Brå inte fick in uppgifter för undersökningsperiodens samtliga år från Västra Götalands län, Blekinge län samt Västmanlands län, har dessa uppgifter inputerats.

¹⁴⁴ Av de polisanmälningar som konstaterades vara övergrepp i rättssak hämtades via fritexten information om tillvägagångssättet (hot eller våld) för övergrepp i rättssak m.m. från alla anmälningar för år 2006, samt ett stickprov på 2000 anmälningar för åren 1999–2005.

¹⁴⁵ Statistiken över anmälda övergrepp i rättssak redovisas från år 1999 eftersom flera av Sveriges polismyndigheter på grund av gallring saknar uppgifter om anmälningar som gjorts för tidigare år.

Figur 1. Antal anmälda fall av övergrepp i rättssak samt antal anmälda fall av »övriga brott« mot 17 kap., åren 1975–2006 respektive åren 1999–2006. Källa: RAR, polisanmälningar och Brå, registret över anmälda brott.

Tabell 1. Antal anmälda fall om övergrepp i rättssak fördelat på typ av gärning, åren 1999–2002 och 2003–2006.

Gärning	Period			
	1999–2002		2003–2006	
	Andel fall (%)	Antal fall	Andel fall (%)	Antal fall
Hot	87	798	91	1 199
Våld	12	107	7	95
Okänd	2	16	2	31

Källa: Brå:s register över anmälda brott och Polisens RAR-register (n = 2 246).

Not. Antalet fall är antalet polisanmälningar som rör minst ett brott om övergrepp i rättssak. Att andelen inte summerar till 100 beror på avrundning.

minskat något över tid. I tabell 1 visas fördelningen mellan hot och våld och dess utveckling.¹⁴⁶ Att andelen hot i förhållande till våld ökat något mellan de två undersökta perioderna indikerar att en del av ökningen av de anmälda brotten kan bero på att anmälningsbenägenheten för övergrepp i rättssak har ökat. Detta eftersom grövre brott generellt anmäls i högre grad än lindrigare brott (Brå 2006). Ökar andelen lindriga brott i förhållande till de grövre brotten kan det således vara

¹⁴⁶ För att stickproven ska få lägre varians och därmed ge säkrare skattningar har åren slagits ihop till två fyraårsintervaller. Några av händelserna kunde inte klassas som vare sig hot eller våld eftersom anmälingarna inte innehöll någon information om hur brottet gått till.

en indikation på att toleransen för brottet har minskat, med en ökad anmälningssbenägenhet som följd.

Genomgången av anmälningarna visade även att något fler män än kvinnor hade blivit utsatta för övergrep i rättssak. Skillnaden i andelar mellan könen hade minskat något mellan åren 1999 och 2006. Genom anmälningstatistiken kunde även konstateras att drygt 90 procent av anmälningarna hade *ett* offer, medan drygt 5 procent av anmälningarna rörde två offer i samma ärende. Denna fördelning var mer eller mindre konstant över tid.

I den särskilda studien som gjordes på misstankeregistret framgår tydligt att det främst är män som misstänkts för övergrepp i rättssak. Flera av gärningspersonerna var unga när de begick brottet, och denna åldersfördelning var relativt konstant över tid. Ungefär hälften av dem som misstänkts för övergrepp i rättssak var mellan 15 år och 25 år.

Lagförda brott

Även de lagförda brotten visar på en markant ökning över tid. Antalet lagförda övergrepp i rättssak har nästintill fördubblats under den senaste tioårsperioden, från 463 lagförda brott år 1998 till 803 år 2007.¹⁴⁷

Liksom för anmälningstatistiken är det svårt att bedöma om ökningen av lagföringar beror på en faktisk ökning av antal brott eller på

Figur 2. Antal lagförda brott för övergrepp i rättssak, inklusive grovt brott, åren 1996–2007. Källa: Brå, registret över lagförda personer.

¹⁴⁷ Antal brott i lagföringar ingår inte i Brå:s officiella statistik över lagförda personer. Denna statistik har i stället sammanställts genom ett specialutdrag ur Brå:s lagföringsregister över samtliga lagföringar som avser övergrepp i rättssak. Med lagföringar avses domslut i underrätt samt åklagarbeslut om att meddela åtalsunderlåtelse eller utfärda strafföreläggande (som godkänts av den förelagde).

andra faktorer. En anledning till att fler brott lagförs är dock sannolikt att de anmälda brotten om övergrepp i rättssak har ökat. De kontinuerliga straffskärpingarna som ägt rum under undersökningsperioden kan emellertid vara ytterligare en anledning till att lagföringsstatistiken visar på en stigande kurva. Likaså kan det faktum att brottstypen uppmärksammats i media under senare år (jfr Brå 2008) leda till att dessa ärenden prioriteras inom rättsväsendet, vilket i sin tur kan påverka såväl anmälningss- som lagföringsstatistiken. Dessa är sannolikt samverkande faktorer, eftersom uppmärksamhet kring problemet och en ökning i lagföringsstatistiken kan leda till en ökad anmälningsbenägenhet, som kan innebära att fler lagförs.

Fördjupad studie av övergrepp i rättssak

I följande avsnitt presenteras en fördjupning av brottet övergrepp i rättssak. Fördjupningen baseras främst på ett urval fällande domar och bakomliggande förundersökningsprotokoll från år 2006.¹⁴⁸ Ett metodproblem är att de fall som studerats är sådana som upptäckts av brottsbekämpande myndigheter och där gärningspersonen fällt i domstol. De selektionsprocesser som föregått domen innebär således att resultatet från materialet inte utan vidare kan generaliseras till att gälla den faktiska brottsligheten. Resultaten ska snarare ses som en fallstudie av den brottslighet som kunnat konstateras i domar. Förundersökningsmaterialet kompletteras dock av information från studien om otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen, där även andra forskningsmetoder tillämpades (Brå 2008). Likaså kompletteras fördjupningsavsnittet av kriminalstatistik, eftersom statistiken innehåller fall som anmälts och inte alltid lett till domstol. Dessutom avser förundersökningsmaterialet enbart händelser där dom meddelats år 2006, och brottsutvecklingen skulle därför inte kunna beskrivas utan hjälp av statistiken.

Som nämnts ovan utgör materialet en del av en större studie (Brå 2008). I denna studie konstaterades att otillåten påverkan framför allt utövas av brottsaktiva ungdomar, män som utövar relationsvåld och av organiserad brottslighet. Att dessa tre kategorier av gärningspersoner är centrala kan vara bra att ha i åtanke när övriga resultat presenteras.

Tillvägagångssätt

Förundersökningsmaterialet visade, i linje med ovan nämnda anmälningsstatistik, att övergrepp i rättssak oftast skett genom hot och mer sällan genom våld. Hoten rörde främst hot om våld eller hot till li-

¹⁴⁸ Studien omfattar 102 slumpmässigt valda domar och bakomliggande förundersökningsprotokoll, där fällande dom meddelades år 2006. Förundersökningsmaterialet innehåller 119 gärningspersoner och 111 offer för övergrepp i rättssak.

vet. Hot om annat än våld förekom i några fall och kunde exempelvis handla om hot att inte få träffa en familjemedlem.

Att själva övergreppet i rättssak bestått av en våldshandling var som sagt ovanligt. Däremot uttrycktes hoten i vissa fall *i samband* med våld. De gånger övergrepp i rättssak skett i form av våld, som en mer isolerad händelse, har det i studien definierats som just övergrepp i rättssak genom våld. Övergrepp i rättssak genom hot som skett i samband med en misshandel, har klassats som två brott: övergrepp i rättssak genom hot, och misshandel.

Övergrepp i rättssak framfördes företrädesvis direkt till personen, öga mot öga. Hot uttalades även per telefon och i några fall via Internet, sms eller per post. Framför allt ungdomar använde sig av Internet, antingen via chatt- eller e-postmeddelanden. Likaså användes hemsidor som forum för hot, vilket innebar att hoten var synliga också för andra personer än offret.

I studien om otillåten påverkan (Brå 2008), där även intervjuer gjordes med brottsoffer och vittnen som utsatts för påverkan, framkom att påtryckningarna också kunde ta formen av trakasserier. Detta eftersom begreppet otillåten påverkan, till skillnad från övergrepp i rättssak, även inkluderar trakasserier. Exempel på trakasserier kunde vara att gärningspersonen skickade otaliga sms eller gjorde en markering genom att dra fingrarna över halsen. Även dessa icke straffbara påverkansformer kunde skrämja brottsoffer och vittnen.

RESURSER SOM ANTYDER KAPACITET HOS GÄRNINGSPERSONEN

Den som begår övergrepp i rättssak vill ibland visa eller låta påskina att det finns kapacitet att realisera uttalade hot. Den »verkliga« kapaciteten kan vara begränsad, men om mottagaren uppfattar kapaciteten som reell kan det få avgörande konsekvenser för övergrepp i rättssak, genom att man till exempel inte vågar anmäla brott (Brå 2008). Ett slags resurs i detta sammanhang är att göra gällande kopplingar till kriminella kretsar, vilket ibland uttalades av gärningspersoner. Det förekom att ungdomar exempelvis hotade genom att påstå att de hade kontakter inom kriminella gäng, vilket kunde skrämja offren även i de fall de inte kände till gänget i fråga.

Likaså kan medbrottslingar utgöra ett slags resurs för att understryka ett hot. Det förekom att flera gärningspersoner dömdes för att ha begått övergrepp i rättssak tillsammans. Andra gånger deltog flera gärningspersoner i grundbrottet, men det var enbart en av dem som hotade brottsoffret att inte anmäla. I en sådan situation kände offret till att flera gärningspersoner sannolikt hade ett intresse i att brottet inte uppdagades, vilket kan ha hindrat brottsoffret från att kontakta polisen.

Ytterligare en resurs som kan ge en antydning om kapacitet är att hota med vapen, eller att påpeka att det finns tillgång till vapen. Vapen

figurerade i knappt hälften av förundersökningarna. Det var emellertid mycket sällan som vapen *användes* vid övergrepp i rättsak. Dock förekom vapen vid grundbrottet, som kunde ha skett i omedelbar anslutning till övergreppet i rättsak. På grund av denna »överlappning« är det svårt att isolera de händelser där vapen använts vid övergrepp i rättsak, men det går att hävda att vapen inte sällan förekom *i samband* med övergrepp i rättsak.

En annan aspekt kan relateras till de personer som, utöver att de begått övergrepp i rättsak, också regelbundet utsatt en nära anhörig för våld eller kvinnofridskränkning. Hot från personer som man vet har kapacitet att sätta hoten i verket blir ofta mer skrämmande (Brå 2007). Den som har misshandlats av en närstående upplever sannolikt hot om våld från samma person som högst realiserbara.

Plats och situation för övergreppet

Företrädesvis skedde övergrepp i rättsak på ett tidigt stadium, ofta redan i samband med själva grundbrottet.¹⁴⁹ I några av dessa fall kan brottet snarast tolkas som en del av grundbrottet, utöver syftet att motarbeta en anmälan eller ett vittnesmål. Det var ibland svårt att avgöra om övergrepp i rättsak skett planerat eller om parterna stött på varandra av en slump. Några risktidpunkter går emellertid att urskilja, som när gärningspersonen fått kännedom om att en anmälan gjorts eller i samband med förhör: antingen när gärningspersonen själv förhörts eller när gärningspersonen fått veta att målsäganden eller vittnet förhörts.

Endast i några få fall ägde övergrepp i rättsak rum i samband med rättegången. Som nämndes tidigare förekommer däremot mer subtila påverkansförsök, som gester och blickar eller närvaro av en stor grupp anhöriga eller kamrater till den tilltalade i samband med huvudförhandlingen (Brå 2008). Situationen vid rättegången präglas således av icke straffbara påverkansformer, snarare än av övergrepp i rättsak.

Att övergrepp i rättsak förekom efter rättegångsdagen var ovanligt. Några få fall fanns dock, men dessa situationer var speciella och rörde bland annat gärningspersoner som kontaktat målsäganden eller vittnet från fängelse eller psykiatrisk klinik. Det fanns även exempel på fall av övergrepp i rättsak som skett en lång tid, ibland flera år, efter det att grundbrottet ägt rum, men som inte tydligt kunde relateras till någon kritisk tidpunkt i händelseförloppet, som exempelvis att dom fallit eller att gärningspersonen avtjänat sitt straff. Även för dessa situa-

¹⁴⁹ Det finns naturligtvis omfattande metodologiska problem med att undersöka detta, eftersom för gärningspersonen »framgångsrika« fall av övergrepp i rättsak inte anmäls. Annat datamaterial i Brå:s rapport 2008, som även överensstämmer med internationell forskning, indikerar dock att påverkansförsök i ett sent skede är mycket ovanligt.

tioner var det svårt att bedöma om gärningen var överlagd eller om gärningspersonen stött på vittnet eller målsäganden av en ren tillfällighet. Det samlade resultatet från studien om otillåten påverkan visar på ett liknande mönster, att påverkansförsök efter huvudförhandling är mycket ovanligt (Brå 2008).

Eftersom övergrepp i rättssak företrädesvis inträffade i samband med grundbrottet var platsen för övergrepp i rättssak i hög grad avhängig var grundbrottet ägde rum. De fall som rörde relationsvåld utspelade sig framför allt i hemmet, medan situationer relaterade till ungdomsbrottslighet oftast skedde utomhus i den omgivning där gärningspersoner och offer rörde sig. Ungdomar begick ibland övergrepp i rättssak över Internet eller via sms på mobilen. Eftersom datorn och mobilen ofta används i hemmet, når även dessa påverkansformer in i den privata sfären (Brå 2008).

Motiv

Ett i materialet vanligt förekommande – och uppenbart – motiv till övergrepp i rättssak var att gärningspersonen inte ville att målsäganden eller vittnet skulle lämna uppgifter till myndigheterna. Samtidigt var det inte ovanligt att signaler på indirekta motiv förmedlades, som exempelvis en strävan efter högre status. Detta gällde framför allt i de fall som rörde ungdomsbrottslighet. Övergrepp i rättssak kunde begås mitt framför ögonen på polisen, vilket knappast syftade till att undvika en anmälan. Snarare var motivet att hävda sig, både inför sina vänner och inför offret. Att exempelvis nämna kontakter inom kriminella kretsar kan både generera status inför andra ungdomar och få den som utsatts att avstå från att anmäla brott. Likaså tycks för de fall som rörde relationsvåld ett indirekt motiv ha varit att visa eller utöva makt och kontroll över offret.

Det finns ytterligare motiv av mer långsiktig karaktär till övergrepp i rättssak. Inom exempelvis organiserade grupperingar kan ett indirekt syfte vara att även för *framtida* vittnen och brottsoffer demonstrera att det är riskabelt att anmäla eller vittna om brott. Genom rykten om hot och våld kan andra dra sig för att lämna uppgifter till myndigheterna, trots att de själva inte utsatts för övergrepp i rättssak (Brå 2008).

Gärningspersoner

I förundersökningsmaterialet var det främst män som dömts för övergrepp i rättssak och många av gärningspersonerna var unga när de begick brottet. Nästan hälften av dem var under 20 år. Ett liknande mönster framgår av statistiken som nämndes ovan; de som misstänkts för övergrepp i rättssak var män och ungefär hälften av gärningspersonerna var mellan 15 och 25 år. Utifrån de studerade domarna och förundersökningarna kan gärningspersonerna, i grova drag, knytas till de

tre kategorierna ungdomsbrottslighet, relationsvåld samt en mindre andel till organiserad brottslighet (jfr Brå, 2008).¹⁵⁰

GÄRNINGSPERSONEN FÖR GRUNDBROTET

Påtryckningar i form av övergrepp i rättsak kan komma antingen från den som begått grundbrottet eller från andra personer som har intresse av att brottet inte kommer till rättsväsendets kännedom eller att den som anklagats för grundbrottet frikänns. I allmänhet var det den som hade begått övergrepp i rättsak som var gärningsperson i grundbrottet. I de fall någon annan person begått övergrepp i rättsak var han eller hon oftast bekant eller släkt med gärningspersonen för grundbrottet. Det förekom även att den som begått övergrepp i rättsak var indirekt delaktig i grundbrottet, exempelvis genom att personen varit på platsen där grundbrottet utspelade sig. I några fall hade två eller tre gärningspersoner i samma dom dömts för övergrepp i rättsak, antingen då de utfört brottet tillsammans eller hade begått varsitt övergrepp i rättsak.

TIDIGARE BROTTSELASTNING

Majoriteten av dem som hade begått övergrepp i rättsak var, utöver grundbrottet, brottsbelastade sedan tidigare. Inte sällan hade de tidigare utövat olaga hot och några av personerna var tidigare dömda för övergrepp i rättsak. De få gärningspersoner som inte fanns med i polisens belastningsregister var unga och hade nyligen blivit straffmyndiga. Flera av dem som dömts för övergrepp i rättsak inom ramen för relationsvåld hade tidigare dömts för kvinnofridskränkning eller misshandel. Således var övergrepp i rättsak inte en isolerad brotts handling för dessa personer.

KÄNNEDOM OM BROTTET

Flertalet gärningspersoner, framför allt ungdomar, förnekade att de hade begått övergrepp i rättsak. Några av dem medgav de faktiska omständigheterna men förnekade brott. Gärningspersoner kunde resonera i stil med att »jag var där och jag sa så till målsäganden, men jag begick inte övergrepp i rättsak!« Alternativt »jag sa så för att de inte skulle ringa polisen...«. Denna argumentation tyder inte minst på okunskap om brottets existens. I studien om otillåten påverkan gjordes intervjuer med myndighetspersoner som möter ungdomar. Flertalet av dem som intervjuats, däribland poliser, gav samma bild; ungdomar känner inte till att det är brottsligt att hota någon för att denne inte ska anmäla ett brott (Brå 2008).

¹⁵⁰ En viss överlappning förekommer, exempelvis kan vissa ungdomsgrupperingar räknas som organiserade.

I domar och förundersökningar förekom relativt få personer som kan sägas ha anknytning till organiserad brottslighet. När däremot det vidare begreppet otillåten påverkan studerats syns även personer med kopplingar till organiserad brottslighet bland påtryckarna. Denna kategori av påverkare använder i hög grad subtila metoder eller utnyttjar ett farlighetsrykte för att påverka brottsoffer och vittnen. En person iklädd mc-väst kan exempelvis ge ett skrämmande intryck enbart genom att sitta i rättegångssalen. Väl medvetna om brottet och rättsväsendets syn på det, undviker dessa personer sannolikt att i formell, juridisk mening begå brottet övergrepp i rättssak (Brå 2008).

Offer för övergrepp i rättssak

Bland offren för övergrepp i rättssak fanns något fler män än kvinnor. Denna bild stämmer överens med de anmälningar som studerats, som även visar att skillnaden i andelar mellan könen minskat något mellan åren 1999 och 2006. Liksom gärningspersonerna var ungefär hälften av offren som figurerade i förundersökningarna unga, från 15 år upp till drygt 20 år.¹⁵¹

Majoriteten av dem som utsatts för övergrepp i rättssak var brottsoffer i grundbrottet, medan en mindre andel var vittnen till grundbrottet. Det var emellertid inte alltid helt okomplicerat att dela in bevispersonerna i målsägande och vittnen eftersom det förekom situationer där samma person var både vittne och brottsoffer. Exemplet nedan illustrerar problematiken.

En kvinna misshandlades av sin berusade man och utsattes därefter för övergrepp i rättssak genom att mannen hotade att komma tillbaka och döda henne om hon ringde polisen för att han var på väg att köra rattfull. Kvinnan var således vittne till det rattfylleribrott som han hotade henne att inte anmäla, samtidigt som hon just hade fallit offer för misshandeln.

Det finns flera möjliga förklaringar till att de som utsätts för övergrepp i rättssak i högre grad är brottsoffer än vittnen. Ett skäl, som även lyfts fram inom brittisk forskning, är att brottsoffer i större utsträckning än vittnen anmäler brott och att det är därför de utsätts (Maynard 1994). En annan anledning är att brottsoffret oftare är känt sedan tidigare för gärningspersonen (Davis, Smith och Henley 1990, Fyfe 2001). Dessutom har brott mot person alltid ett offer men inte alltid vittnen. En möjlig förklaring är även att anmälningsbenägenheten är högre bland brottsoffer än vittnen, eftersom brottsoffer generellt har mer att vinna personligen på att anmäla brottet (Brå 2008).

¹⁵¹ Den exakta åldern på offren framgick inte alltid i materialet.

Vid några fall av övergrepp i rättssak förekom att flera personer bevittnade händelsen. Det kan då vara svårt att avgöra om hotet uppfattades som *riktat* mot samtliga eller enbart mot en person. Oavsett detta kan en tänkbar följd bli att ingen av de närvarande vågar anmäla eller vittna om brottet. Sett från ett vidare perspektiv är dessa personer dessutom vittnen till brottet övergrepp i rättssak samtidigt som de indirekt drabbats av övergrepp i rättssak. Eventuellt påverkas de därför att inte heller anmäla eller vittna om brottet *övergrepp i rättssak*.

RELATIONEN MELLAN GÄRNINGSPERSON OCH OFFER

Det var inte ovanligt att offret kände gärningspersonen sedan tidigare. Relationen mellan offer och gärningsperson varierade, exempelvis kunde de befinna sig i, eller hade tidigare haft i en kärleksrelation, vara vänner eller bekanta. För de fall som rörde ungdomsbrottslighet framgick inte alltid hur eller om gärningspersonen och offret kände varandra, däremot fanns ofta indikationer på att de rört sig i samma geografiska område genom att de gått på samma skola eller vistats på samma fritidsgård.

I de fall där gärningspersonen var okänd för offret, där offret exempelvis blivit »påhoppad« på gatan, skedde övergrepp i rättssak nästan uteslutande i samband med grundbrottet. Offret blev således först utsatt för ett grundbrott av en okänd gärningsperson och därefter, i omedelbar anslutning, för övergrepp i rättssak. Detsamma gällde för vittnen som utsatts av en okänd gärningsperson. De hade bevittnat en stöld eller skadegörelse och blev, som en följd av detta, utsatta för övergrepp i rättssak, i direkt anslutning till grundbrottet. Några av de vittnen som fallit offer för övergrepp i rättssak blev utsatta i sin tjänsteutövning som polis, väktare eller busschaufför.

Även anhöriga till målsägande och vittnen utsattes för övergrepp i rättssak, även om det var ovanligt. I ett fall blev en tonåring offer då han mottog hotet »om din syster inte tar tillbaka anmälan så kommer vi att döda henne och dig«. Utöver detta kan anhöriga påverkas direkt genom att hot riktats mot dem, som exempelvis »om du anmäler detta ska jag döda din fru«, men också indirekt genom den oro som ett övergrepp i rättssak mot en familjemedlem kan skapa.

Konsekvenser

Hur den som utsatts för övergrepp i rättssak reagerar kan naturligtvis bero på flera olika omständigheter, som grundbrottets natur, karaktären på övergrepp i rättssak och personliga förutsättningar hos den enskilde individen. Enligt fördjupningsstudien hade dock så gott som samtliga personer som utsatts för övergrepp i rättssak påverkats genom att de känt sig skrämda eller oroliga. I några fall beskrev offren explicit hur de påverkats av just övergrepp i rättssak. De uppgav att de

inte kunde äta eller sova, inte ville vara ensamma, var rädda för att gå ut eller var vaksamma om de gick ut. Exempel fanns även på fall där den som utsatts för övergrepp i rättsak inte vågade bo hemma under en tid efter brottet, eller hade flyttat till en annan ort. Några var övertygade om att gärningspersonen kunde sätta hotelserna i verket eller var förvissade om att bli utsatta igen. Några upplevde fara för sitt liv. Ytterligare en konsekvens var oro inför att träffa gärningspersonen igen vid en eventuell rättegång och några ville undvika att sitta i samma sal som gärningspersonen vid rättegången.

Dessa exempel på konsekvenser gäller såväl för målsägande som för vittnen. Obehaget kunde bestå en lång tid och några beskrev hur de fortfarande var rädda flera månader och till och med år efter det att övergrepp i rättsak inträffat. I vissa fall var denna bestående oro begränsad till när offret exempelvis rörde sig i gärningspersonens trakter. Det förekom fall där rädslan hos den som utsatts för övergrepp i rättsak förstärktes av att personen bott på en liten ort. Ett vittne påpekade att han var rädd att han skulle bli igenkänd av gärningspersonen eftersom staden han bodde i var så liten.

ANMÄLAN OM BROTT

Utöver den skada de som utsatts för brottet lider kan övergrepp i rättsak även utgöra ett hot mot rättssäkerheten. I fördjupningsstudien framgick exempelvis att anmälan om grundbrottet i vissa fall dragit ut på tiden, men det framgick inte alltid om anmälan förhalats på grund av övergrepp i rättsak eller av andra skäl. I de fall anmälan hade dröjt, hann ibland nya brott begås mot samma offer. Detta gällde företrädesvis mot kvinnor som utsatts för våld i en nära relation. För situationer som rörde relationsvåld förekom även exempel på hur offret tagit tillbaka sina uppgifter, som en konsekvens av övergrepp i rättsak, och därefter igen utsatts för misshandel. I några fall vågade den som utsatts för övergrepp i rättsak inte anmäla och någon annan person hade i stället anmält brottet. Anmälan om själva *övergreppet i rättsak* skedde däremot företrädesvis omgående efter händelsen. Det förekom dock att brottet anmäldes senare, ibland i samband med förhör gällande grundbrottet. Således hade enbart grundbrottet anmälts initialt. Ett skäl till detta kan möjligen vara målsägandens okunskap om brottet övergrepp i rättsak.

I förlängningen kan en konsekvens av brottet bli att framtida brottsoffer och vittnen, som exempelvis via media eller genom bekanta hört talas om övergrepp i rättsak, drar sig för att anmäla brott eller på annat sätt medverka i rättsprocesser, av rädsla för att utsättas för påtryckningar (jfr Brå 2008).

Åtgärder för att förebygga övergrepp i rättssak

Flera förslag har de senaste åren lagts fram om vad som kan göras för att förbättra situationen för målsägande och vittnen. En kärnfråga har varit vad som kan förbättras i samband med rättegången (Se t.ex. BROM och BOJ 2002, BROM och DV 2004, prop. 2000/01:79, Lindgren och Qvarnström 2003). Åtgärderna har inte enbart syftat till att minska risken för övergrepp i rättssak utan framför allt till att öka tryggheten för vittnen och brottsoffer.

Att delta i en rättegång är för de flesta en ovan situation. Därför kan brottsoffer få stöd av ett målsägandebiträde och hjälp från ideella organisationer, som brottsoffer- och kvinnojourer. Någon motsvarighet till målsägandebiträde finns dock inte för vittnen. Detta stöd vilar i stället på ideella verksamheter i Sverige. De som har fått detta stöd och fått kunskap om hur en rättegång går till, har känt sig tryggare (prop. 2000/01:79, BROM och DV 2004). Sannolikheten att ett brottsoffer står fast vid sina uppgifter är större om hon eller han har fått lämplig information och bra stöd (BROM 2007a). Den som känner sig mer trygg som vittne eller målsägande kan därför vara bättre rustad att hantera övergrepp i rättssak och således lättare kunna stå emot påverkansförsök. Flera aktörer har emellertid påpekat att informationen är bristfällig och att den inte når ut till alla som behöver den (BROM 2007a, Lindgren och Qvarnström 2003). När övergrepp i rättssak ägt rum före rättegången kan brottsoffer och vittnen tänkas vara särskilt oroliga. Därför kan vittnesstöd och information dessutom fylla en viktig funktion i att motverka *effekterna* av övergrepp i rättssak. Det har hänt att förhandlingar, som riskerat att behöva ställas in då vittnen inte velat delta, kunnat genomföras tack vare möjligheten till vittnesstöd (BROM och DV 2004).

En förhållandevis enkel åtgärd för att begränsa möjligheterna till påverkansförsök i samband med rättegång är att använda separata väntrum för brottsoffer och vittnen. Att behöva dela väntrum med den tilltalade, eller medföljande vänner till den tilltalade, kan naturligtvis upplevas som påfrestande av den som ska vittna (Lindgren och Qvarnström 2003, BROM och DV 2004). Emellertid finns inte separata väntrum vid alla domstolar. För att denna förebyggande åtgärd ska vara meningsfull är det dessutom viktigt att de som deltar får information om att möjligheten finns.

Brottsoffers erfarenhet av rättsväsendet kan i förlängningen påverka allmänhetens vilja att delta i rättsliga processer och därmed benägenheten att anmäla brott (Lindgren och Qvarnström 2003, BROM och DV 2004). Dåliga rutiner kan således dels öka risken för övergrepp i rättssak, dels skapa ett rykte som genom en spridningseffekt kan påverka andra att avstå från att delta i en rättsprocess eller anmäla brott.

Bredda perspektivet

De ovan nämnda åtgärdsförslagen rör främst situationen i samband med domstolsförhandling. Det studerade doms- och förundersökningsmaterialet visade emellertid att endast en bråkdel av brotten hade ägt rum inne eller i anslutning till rättegången. Övergrepp i rätts-sak begicks huvudsakligen vid andra tillfällen, oftast i samband med grundbrottet. Som nämnts tidigare förekommer däremot mer subtila påverkansformer, som inte med nödvändighet behöver utgöra brott, i samband med rättegång (Brå 2008). Om majoriteten av övergrepp i rätts-sak snarare sker i andra situationer än i rätts-salen kan de förebyggande åtgärderna behöva breddas. Här diskuteras några åtgärder med fokus på de, enligt förundersökningsmaterialet, vanligast förekommande offren för övergrepp i rätts-sak: kvinnor som utsatts för våld i en nära relation och ungdomar.

RELATIONSVÅLD

Det finns en vittnesstödsutbildning som fokuserar på den särskilda problematik som kännetecknar situationen för kvinnor som utsatts för våld av en närstående man (BROM och DV 2004). Flera aktörer understryker vikten av en snabb process när det gäller kvinnor som utsatts i samband med våld i hemmet. Hot- och riskbedömningar bör göras på ett tidigt stadium eftersom kvinnor som utsatts för våld inte sällan ångrar sig inom ett dygn och inte längre vill medverka i utredningen. En anmälan om våld, som inte lett till ett ingripande, innebär en ökad risk för brottsoffret att utsättas för mer våld eller övergrepp i rätts-sak (Rättsmedicinalverket 2001).

SKYDD FÖR DE MEST UTSATTA

För dem vars situation präglas av en hotbild, finns olika slags skydd att få. En person som, genom ett konkret hot, riskerar att förföljas eller att på annat sätt skadas kan få en så kallad sekretessmarkering, som innebär att en noggrann bedömning görs innan personuppgifter om folkbokföring lämnas ut. Nästa säkerhetsnivå, kvarskrivning, innebär att en person flyttar men folkbokförs på sin gamla folkbokföringsadress (Skatteverket 2008). Nästa säkerhetsnivå omfattas av lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter och innebär att en ny identitet kan erbjudas en person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som medför fara för liv och hälsa.

Efter att ett nationellt program om personsäkerhet utarbetats, infördes år 2006 en ny bestämmelse i polislagen om att polisen får bedriva personsäkerhetsarbete beträffande vittnen och andra hotade personer. Personsäkerhetsarbetet ska bedrivas i förhållande till de mest utsatta

personerna, främst bevispersoner¹⁵² som lämnar uppgifter i samband med utredningar som rör grov eller organiserad brottslighet (sou 2004:1, prop. 2005/06:138).

UNGDOMAR

Få ungdomar tycks känna till att övergrepp i rättssak är ett brott och än mindre att det är ett allvarligt brott som ofta har högre straffvärde än det grundbrott som övergreppet syftar till att dölja. Därför bör information i större utsträckning nå ut till ungdomar om att handlingen är brottslig.

År 2005 inledde det lokala brottsförebyggande rådet och polisen i Eskilstuna projektet »Våga vittna«, med målet att förändra ungdomars attityder kring den svenska rättsapparaten, att få ungdomar att vittna och inte minst att förstå vad detta ansvar betyder (Jonasson 2006). Brottsoffermyndigheten (BROM) gav år 2007 ut informationshäftet »Det är ett brott – bra att veta för dig som är ung« (BROM 2007b), där övergrepp i rättssak beskrivs som ett vanligt brott bland unga. I februari 2008 lanserade BROM webbplatsen »Rättegångsskolan« (www.rattegangsskolan.se) med ett utbildningsmaterial som främst riktar sig till brottsoffer, men även till vittnen och tilltalade. Materialet kan användas av den som vill förbereda sig inför en rättegång. Utbildningsmaterialets målsättning är att brottsoffer ska känna sig tryggare i samband med rättegången och därför kunna koncentrera sig på att berätta vad de varit med om. På Brå:s webbplats www.brottsrummet.se, som främst riktar sig till ungdomar, men också till lärare, finns information om övergrepp i rättssak.

I propositioner och utredningar har inte bara vikten av utbildningsinsatser framhållits, utan också samverkan mellan olika aktörer (prop. 2000/01:79). Sammanfattningsvis anser man att samordningen kan förbättras och bli mer enhetlig inom den brottsofferstödande verksamheten (BROM och DV 2004).

---

¹⁵² Med bevispersoner avses här målsägande och vittnen men även misstänkta och tilltalade.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Otillåten påverkan riktad mot myndighetspersoner. Från trakasserier, hot och våld till amorös infiltration*. Författare: Wallström, K., Skinnari, J. och Korsell, L. Rapport 2005:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Konsten att läsa statistik om brottslighet*. Författare: Sporre, T. och Standar, R. Rapport 2006:1. Tredje omarbetade upplagan. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Motverka otillåten påverkan. En handbok för myndigheter om att förebygga trakasserier, hot, våld och korruption*. Författare: Wallström, K., Korsell, L. och Andersson, E. R. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet*. Författare: Skinnari, J., Weding, L. och Korsell, L. Rapport 2008:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsoffermyndigheten, BROM, och Brottsofferjourernas riksförbund, BOJ (2002). *Vittnesstödshandboken*. Reviderad 2006. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten, BROM, och Domstolsverket, DV (2004). *Vittnesstöd. Slutredovisning av regeringsuppdrag*. Författare: Persson, M., Gunnarsson, M. (BROM) och Islander, P. (DV). Hämtad 31 juli 2008 från <www.dom.se/Publikationer/Rapporter/Vittnesstod-slutredovisning.pdf>.
- Brottsoffermyndigheten, BROM (2007 a). *Ett nationellt samordningsprogram för brottsoffer*. Författare: Hjerpe, U. Hämtad 18 februari 2008 från <www.brottsoffermyndigheten.se>.
- Brottsoffermyndigheten, BROM (2007 b). *Det är ett brott – bra att veta för dig som är ung*. Författare: Krapu, S. Hämtad 18 februari 2008 från <www.brottsoffermyndigheten.se>.
- Davis, R. C., Smith, B. E. och Henley, M. (1990). *Victim/Witness intimidation in the Bronx courts: How common is it, and what are its consequences?* New York: Victim services agency.
- Estrada, F. (2007). Ungdomsvåld – uppmärksamhet och reaktion. I: Estrada, F. och Flyghed, J. (red). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, s. 347–371. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Fondén, C. (2007). »Gola aldrig ner någon«. Intervjuer med personer som i tonåren misstänkts för brott. I: Estrada, F. och Flyghed, J. (red). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. S. 213–248. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Fyfe, N. R. (2001). *Protecting intimidated witnesses*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

- Granath, S. (2007). *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005. Påföljdsval, uppsåtsbedömningar och kriminalpolitik. En kriminologisk analys*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, avhandlingsserie nr 25.
- Holmqvist, L. m.fl. (2007). *Brottsbalken. En kommentar. Brotten mot allmänheten och staten m.m.* Stockholm: Norstedts juridik.
- Jonasson, T. (2006). *Om projektet Våga vittna och anmäla brott*. Projektbeskrivning. Hämtad 18 mars 2008 från <www.polisen.se/inte/nodeid=6843553&pageversion=1.jsp>.
- Lindgren, M. och Qvarnström, J. (2003). *Brottsoffren i rättsprocessen*. En undersökning genomförd på uppdrag av Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Domstolsverket. Hämtad 25 januari 2008 från <www.aklagare.se/upload/Är%20du/Brottsoffer/Brottsoffren%20i%20rättsprocessen.pdf>.
- Maynard, W. (1994). *Witness intimidation. Strategies for prevention*. Police research group. Crime detection and prevention series: Paper no 55. London: Home Office.
- Proposition 1996/97:135. *Ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättsak*.
- Proposition 2000/01:79. *Stöd till brottsoffer*.
- Proposition 2001/02:59. *Hets mot folkgrupp m.m.*
- Proposition 2002/03:70. *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer*.
- Proposition 2005/06:138. *Personsäkerhet*.
- Rättsmedicinalverket (2001). *Riskbedömningar och riskhantering inom rättsväsendet*. Information 2–2001. Dokumentation av ett seminarium 19–20 september 2001 anordnat av Rättsmedicinalverket, Kriminalvårdsstyrelsen, Statens institutionsstyrelse och Brottsförebyggande rådet. Stockholm: Rättsmedicinalverket.
- Skatteverket (2008). Information om skyddade personuppgifter. Hämtad 18 mars 2008 från www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc8001711.html.
- SOU 1998:40. *Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?* Justitiedepartementet. Betänkande av Brottsofferutredningen.
- SOU 2000:88. *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella m.m. – straffansvarets räckvidd*. Domstolsverkets remissvar. Justitiedepartementet. Betänkande från Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m.
- SOU 2004:1. *Ett nationellt program om personsäkerhet*. Justitiedepartementet, Personsäkerhetsutredningen.